Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-100
назди Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ
ва соҳибкории Тоҷикистон (734055,
ш. Душанбе, хиёбони Борбад, 48/5)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Маҳмадуллои Раҳмони Маҳмадалӣ дар мавзуи «Мукаммалгардонии низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои комплекси агросаноатӣ дар шароити ташаккули экосистемаи аграрӣ (дар мисоли корхонаҳои вилояти Хатлон)», ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D050800 - Баҳисобгирӣ ва аудит (6D050801 - Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит) пешниҳод шудааст

Мувофиқати диссертатсия ба ихтисос ва самтҳои илм

Таҳқиқоти пешниҳодшуда ба масъалаҳои таъминоти иттилоотии идоракунии корхонаҳои комплекси агросаноатӣ тавассути такмили баҳисобгирии идоракунӣ бахшида шудааст. Арзёбии он аз мавқеи муқарризи расмӣ, пеш аз ҳама, муайян намудани робитаи пешниҳодҳои муаллиф бо вазифаҳои баҳисобгирӣ, калкулятсияи арзиши аслӣ, назорати дохилӣ ва ҳисоботи идоракуниро тақозо менамояд. Омӯзиши матни диссертатсия ва автореферат имкон медиҳад, ки кор аз рӯйи муҳтаво ба ихтисоси интихобшуда мансуб дониста шавад.

Масъалаҳои назариявию методии дар боби якум баррасишуда ба банди 1.3 шиносномаи ихтисос, ки асосҳои методологӣ ва вазифагузориҳои мақсадноки баҳисобгирии муҳосибиро фаро мегирад, мувофиқат доранд. Таҳлили ташкили баҳисобгирии хароҷот дар корхонаҳои дорои шаклҳои гуногуни фаъолият ва пешниҳодҳои марбут ба марказҳои масъулият ба банди 1.7, яъне баҳисобгирии муҳосибӣ, аз ҷумла баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои шаклҳои ташкилию ҳуқуқияшон гуногун, ҳамаи соҳаҳо ва сатҳҳо, иртибот доранд. Такмили ҳисоботи дохилӣ ва мутобиқ намудани таркибу дарияти он ба хусусиятҳои истеҳсолоти агросаноатӣ ба банди 1.8 оид ба вижагии ташаккули ҳисоботи муҳосибӣ дар соҳаҳо, минтақаҳо ва бахшҳои фаъолияти хоҷагидорӣ дахл мекунад.

Бо ҳамин мазмун, робитаи диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси 6D050800 - Баҳисобгирӣ ва аудит (6D050801 - Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит) аз мазмуни воқеии бобҳо бармеояд. Истифодаи мафҳумҳои экосистема ва рақамикунонӣ дар кор барои ҳалли вазифаҳои баҳисобгирии идоракунӣ хизмат мекунад.

Мубрамии мавзуъ ва асоснокии интихоби масъалаи таҳқиқот

Дар корхонаи агросаноатӣ маълумоти дуруст оид ба ҳаҷми хароҷот ҳанӯз барои қабули қарори дуруст кофӣ нест. Роҳбар бояд донад, ки хароҷот дар кадом марҳила пайдо шудааст, ба кадом маҳсулот дахл дорад, то чӣ андоза назоратшаванда мебошад ва тағйир додани ҳаҷми истеҳсолот ба натиҷаи молиявӣ чӣ таъсир мерасонад. Арзиши баҳисобгирии идоракунӣ маҳз дар омода намудани ҷавоб ба чунин саволҳои амалии хоҷагидорӣ ифода меёбад.

Барои истеҳсолоти кишоварзӣ масъала боз ҳам мураккабтар аст. Хароҷоти кишт метавонад дар як давра ва даромад аз ҳосил дар давраи дигар ба вуҷуд ояд. Натиҷаи истеҳсол ба обу ҳаво ва таъминот бо об вобаста буда, маҳсулоти гирифташуда метавонад барои нигоҳдорӣ, коркард ва фурӯш хароҷоти иловагӣ талаб намояд. Аз ин рӯ, муқоисаи одии хароҷоти давраҳои тақвимӣ на ҳамеша баҳои саҳеҳ медиҳад. Баҳисобгирии идоракунӣ бояд хусусияти давраи истеҳсолӣ ва ҳаракати маҳсулотро фаро гирад.

Мавзуи интихобнамудаи довталаб аз ҳамин ниёзҳо сарчашма мегирад. Дар вилояти Хатлон истеҳсолкунандагон, корхонаҳои коркард ва дигар иштирокчиёни бозор бо ҳам робита доранд, вале маълумоти онҳо одатан дар доираи субъектҳои алоҳида ташаккул меёбад. Бинобар ин, пешниҳоди баррасии баҳисобгирии идоракунӣ дар муҳити ҳамкории иштирокчиёни занҷираи арзиш барои такмили идоракунии хароҷот аҳаммияти илмӣ ва амалӣ дорад.

Мақсади таҳқиқот ва вазифаҳои барои иҷрои он муайяншуда бо мавзуъ мувофиқанд. Дар муқаддима муаллиф масъалаи назариявиро бо зарурати таҳлили амалияи корхонаҳо ва коркарди воситаҳои такмил пайваст кардааст. Ҳалли масъалаи мазкур метавонад ба истифодаи бештар мақсадноки маълумоти муҳосибӣ, пешгирии қарорҳои камасос ва беҳтар гардидани назорати фаъолияти воҳидҳои истеҳсолӣ мусоидат намояд.

Таҳлили сохтор ва мазмуни асосии диссертатсия

Диссертатсия 198 саҳифа дошта, аз муқаддима, се боб бо ҳашт зербоб, хулоса, рӯйхати адабиёт ва феҳристи интишороти довталаб иборат мебошад. Мувофиқи тавсифи муаллиф, дар он 22 ҷадвал ва 30 расм ҷой дода шудааст. Дар муқаддима, саҳифаҳои 4 то 15, заминаҳои интихоби мавзуъ, мақсаду вазифаҳо, объекту предмет, навгонии илмӣ ва истифодаи натиҷаҳо баён гардидаанд. Сохтори кор ба саволҳои пайдарпайи таҳқиқот ҷавоб медиҳад: низоми баҳисобгирӣ бояд чӣ гуна бошад, дар корхонаҳо чӣ гуна амал мекунад ва кадом тағйирот барои беҳтар намудани он зарур аст.

Боби якум «Асосҳои назариявӣ ва методии баҳисобгирии идоракунӣ дар шароити ташаккули экосистемаи аграрӣ» аз саҳифаи 16 оғоз меёбад. Дар зербоби 1.1 комплекси агросаноатӣ ҳамчун объекти баҳисобгирӣ баррасӣ шудааст. Дар расми 1.1.2, саҳифаи 25, робитаи марҳилаҳои занҷираи арзиш

муаррифӣ мегардад. Ҷадвали 1.1.1 дар саҳифаи 29 хусусиятҳои иқтисодии комплексро бо талаботи ташкили баҳисобгирӣ мепайвандад. Қимати ин қисми кор дар кӯшиши муайян намудани объекти таҳлил аз рӯйи раванди ташаккули хароҷот мебошад.

Дар зербоби 1.2, ки дар саҳифаи 30 оғоз шудааст, диққати муаллиф ба хусусиятҳои истеҳсолӣ ва ташкилӣ равона мегардад. Масъалаи ҷудо намудани хароҷоти ҳосили ҷорӣ аз хароҷоти ҳосили солҳои оянда дар саҳифаи 32 баррасӣ шудааст. Барои баҳисобгирии идоракунӣ ин масъала аҳаммияти бевосита дорад, зеро тақсимоти нодурусти хароҷот байни даврaҳо натиҷаи фаъолияти воҳидҳоро тағйир медиҳад. Ҷадвали 1.2.1 дар саҳифаи 36 принсипҳои мутобиқшавӣ, пайдарпайӣ, эътимоднокӣ ва саривақтии иттилоотро ба фаъолияти комплекси агросаноатӣ алоқаманд месозад. Нақшаи ташаккули хароҷоту арзиши аслӣ дар саҳифаи 40 ва тавсифи хусусиятҳои ташкилии корхонаҳо дар саҳифаи 45 идомаи мантиқии ҳамин таҳлил мебошанд.

Зербоби 1.3 аз саҳифаи 46 оғоз гардида, ба таҷрибаи хориҷӣ бахшида шудааст. Дар саҳифаи 52 самтҳои афзалиятноки такмили баҳисобгирии идоракунӣ ҷамъбаст шудаанд; дар саҳифаи 58 таҷрибаи истифодаи платформаҳои рақамӣ барои ҳамоҳангии иштирокчиёни занҷираи арзиш мавриди баррасӣ қарор мегирад. Модели ҳамгироӣ дар саҳифаи 61 ва баррасии маҳдудиятҳои мутобиқсозии таҷрибаи хориҷӣ дар саҳифаҳои 62 ва 63 ба интихоби роҳи муносиб барои корхонаҳои маҳаллӣ нигаронида шудаанд. Муаллиф дуруст таъкид мекунад, ки имконияти истифодаи усул аз шароити ташкилию иқтисодии корхона вобаста аст.

Боби дуюм «Баҳодиҳии вазъи муосири баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои комплекси агросаноатии вилояти Хатлон» дар саҳифаи 66 оғоз мешавад. Зербоби 2.1 муҳити минтақавии фаъолияти корхонаҳоро тавсиф менамояд. Сохтори комплекс дар расми саҳифаи 70, динамикаи коркарди маҳсулоти озуқаворӣ дар ҷадвали саҳифаи 75 ва тағйирёбии шумораи субъектҳои хоҷагидорӣ дар саҳифаи 78 оварда шудаанд. Ин мавод барои фаҳмидани густариши робитаҳои истеҳсолӣ муфид аст. Аз нигоҳи мавзуи диссертатсия, аҳаммияти асосии он дар шарҳи афзоиши талабот ба иттилооти муқоисашавандаи хароҷот ва натиҷаҳо мебошад.

Арзиши таҳлилии боби дуюм бештар дар зербоби 2.2, аз саҳифаи 86, зоҳир мегардад. Дар ҷадвали 2.2.1, саҳифаҳои 90 ва 91, тартиби ташкили баҳисобгирии идоракунӣ дар чор корхона муқоиса шудааст. Муаллиф ба маҳдуд будани буҷетҳои моҳона, ҳисоботи хароҷот аз рӯйи марказҳо ва таҳлили инҳирофҳо диққат медиҳад. Дар саҳифаҳои 93 ва 94 фарқи гурӯҳбандии хароҷот барои ҳисоботи молиявӣ ва барои эҳтиёҷи идоракунӣ баррасӣ мешавад. Ин фарқгузорӣ барои асоснок намудани мавқеи муаллиф

муҳим аст: ҳисоб кардани арзиши аслӣ худ аз худ маънои мавҷуд будани низоми мукаммали идоракунии хароҷотро надорад.

Дар ҷадвали 2.2.3, саҳифаи 98, объектҳои баҳисобгирӣ, воҳидҳои калкулятсия ва заминаҳои тақсимоти хароҷоти ғайримустақим муқоиса шудаанд. Тавзеҳи саҳифаи 99 маҳдудияти усулҳои амалкунандаро аз ҷиҳати инъикоси истеъмоли воқеии захираҳо ба миён мегузорад. Арзёбии ҷамъбастӣ дар ҷадвали 2.2.4, саҳифаи 106, сатҳи истифодаи унсурҳои интихобшудаи низомро тавассути коэффитсиентҳои ташхисӣ ифода мекунад. Барои КИ «Сомонҷон», ҶДММ «Тоҷ-Агро», ҶДММ «Оби Ховалинг» ва ҶСК «Комбинати Хӯрокворӣ» қиматҳо мутаносибан 0,227, 0,273, 0,114 ва 0,523 мебошанд. Дар саҳифаи 107 масъалаи пайваст набудани унсурҳои алоҳидаи баҳисобгирӣ ба низоми ягонаи идоракунӣ ҷамъбаст шудааст.

Боби сеюм «Механизмҳо ва самтҳои мукаммалгардонии баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои комплекси агросаноатӣ дар шароити ташаккули экосистемаи аграрӣ» аз саҳифаи 113 оғоз меёбад. Дар саҳифаи 114 маълумоти ибтидоии моделсозӣ ва дар расми 3.1.1, саҳифаи 116, формулаи индекси вазндор бо панҷ омил пешниҳод шудааст. Муаллиф ба сатҳи рақамикунонӣ вазни 0,25, ба буҷетгузорӣ, марказҳои масъулият ва сифати ҳисоботи идоракунӣ ҳар кадом 0,20 ва ба мониторинги хароҷот 0,15 додааст. Чунин шакли модел муқоисаи таркиби имкониятҳои идоракунии корхонаҳоро осон мекунад.

Дар ҷадвали 3.1.3, саҳифаи 117, барои КИ «Сомонҷон» индекс аз 0,48 дар сенарияи ҷорӣ то 0,67 дар сенарияи инноватсионӣ ва барои ҶДММ «Мармарӣ» аз 0,72 то 0,82 тағйир меёбад. Модели васеъшудаи экосистемавӣ дар саҳифаи 120 ба омилҳои дохилӣ нишондиҳандаҳои ҳамкорӣ ва мубодилаи иттилоотро ҳамроҳ мекунад. Ҷадвали саҳифаи 121 ва таҳлили саҳифаҳои 122 ва 123 натиҷаҳои ҳисобӣ ва ҳассосияти моделро шарҳ медиҳанд. Ин қисмат ҳамчун воситаи муқоисаи сенарияҳои такмил арзиш дорад. Дар саҳифаи 123 инчунин ҷойгоҳи маълумоти ҳисоботи молиявӣ дар таъминоти баҳисобгирии идоракунӣ дақиқ карда шудааст.

Зербоби 3.2 дар саҳифаи 130 оғоз мешавад. Расми 3.2.1, саҳифаи 133, тартиби пайвастани марказҳои масъулият, ҷамъоварии маълумот, таҳлил ва қабули қарорҳоро дар бар мегирад. Дар саҳифаи 134 робитаи бозгашт барои ислоҳи нақшаҳо шарҳ дода шудааст. Ҷадвали саҳифаи 135 интихоби воситаҳоро аз рӯйи навъи корхона фарқ мегузорад; ҷадвали саҳифаи 136 объект, нишондиҳанда ва ҳисоботи марказҳои хароҷот, даромад, фоида ва сармоягузориро муайян менамояд. Дар саҳифаҳои 140 ва 141 баҳисобгирӣ ба марҳилаҳои таъминот, истеҳсол, коркард ва фурӯш пайваст мешавад. Тавсияҳои тафриқавӣ барои корхонаҳои таҳқиқшуда дар саҳифаи 146 пешниҳоди мазкурро ба натиҷаҳои боби дуюм мепайванданд.

Дар зербоби 3.3, аз саҳифаи 147, рақамикунонӣ ҳамчун тағйир додани тартиби кор бо иттилоот арзёбӣ мешавад. Ҷадвали SWOT-таҳлил дар саҳифаҳои 155 ва 156 монеаҳои ташкилӣ ва имкониятҳои муҳити берунаро ҷамъбаст мекунад. Дар саҳифаи 158 мутобиқсозии нармафзор ба сохтори марказҳои масъулият ва гурӯҳбандии хароҷот баррасӣ шудааст. Модели саҳифаи 160 пойгоҳи ягонаи додаҳоро ба буҷетгузорӣ, ҳисоботи дохилӣ ва назорати иҷрои қарорҳо мепайвандад. Дар саҳифаи 162 ҳисоботи рӯзонаю ҳафтаина аз ҳисоботи моҳона ва мавсимӣ фарқ карда шуда, дар саҳифаи 163 харитаи роҳи панҷмарҳилагии татбиқ пешниҳод гардидааст. Хулосаҳои саҳифаҳои 168 то 170 самтҳои асосии истифодаи натиҷаҳоро ҷамъбаст менамоянд.

Дараҷаи навгонии илмӣ ва арзёбии нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда

Навгонии илмии корро бояд аз рӯйи тағйироте арзёбӣ кард, ки пешниҳодҳо ба фаҳмиш ва ташкили баҳисобгирии идоракунӣ ворид мекунанд. Дар диссертатсия чор натиҷаи ба ҳам алоқаманд ҷойгоҳи асосӣ доранд. Онҳо дар саҳифаҳои 11 ва 12 ҳамчун унсурҳои навгонӣ баён гардида, дар бобҳои минбаъда инкишоф дода шудаанд.

Натиҷаи якум ба пайвастани хусусиятҳои истеҳсолоти агросаноатӣ бо талаботи ташкили баҳисобгирии идоракунӣ дахл дорад. Ҷиҳати қобили таваҷҷуҳ дар он аст, ки муаллиф зарурати ҳамоҳангии маълумотро дар доираи робитаҳои истеҳсолӣ ба миён мегузорад. Дар ин муносибат иттилоот бояд на танҳо хароҷоти анҷомшударо ҷамъбаст кунад, балки барои назорати марҳилаҳои ташаккули маҳсулот хизмат намояд. Маводи саҳифаҳои 29, 36 ва 45 ба рушди ҳамин мавқеъ равона шудааст.

Натиҷаи дуюм модели интегралии арзёбии қарорҳои идоракунӣ мебошад. Афзалияти он аз пайвастани баҳодиҳии дохилии корхона бо нишондиҳандаҳои муҳити ҳамкорӣ бармеояд. Тарҳи саҳифаи 120 имкон медиҳад, ки роҳбарият тағйиротро аз рӯйи чанд гурӯҳи омилҳо муқоиса намояд. Ин пешниҳод хусусияти методӣ дошта, барои муайян намудани самти беҳтар кардани таъминоти иттилоотӣ қобили истифода мебошад.

Натиҷаи сеюм ҳамгиро намудани марказҳои масъулият бо занҷираи арзиш аст. Муаллиф дар саҳифаҳои 133 то 141 вазифаи марказро бо ҷойгоҳи он дар ҳаракати захира ва маҳсулот мепайвандад. Барои масъалаи таҳқиқшаванда чунин пайвастагӣ аҳаммият дорад, зеро назорати хароҷоти воҳиди алоҳида бояд бо натиҷаи марҳилаҳои баъдӣ мувофиқ гардонида шавад. Саҳми муаллиф дар таркиб ва мутобиқсозии механизми пешниҳодшуда ба шароити корхонаҳои агросаноатӣ ифода меёбад.

Натиҷаи чорум ба модели ҳамгироии рақамӣ ва пайдарпайии татбиқи он дахл дорад. Дар саҳифаҳои 160 ва 163 вазифаҳои баҳисобгирӣ, буҷетгузорӣ, таҳлил ва мониторинг дар доираи тарҳи ягона ҷамъ оварда

шудаанд. Ҷиҳати муфиди пешниҳод муайян намудани пайдарпайии ташхис, танзими маълумоти ибтидоӣ ва истифодаи воситаҳои таҳлил мебошад. Ба назари ман, маҷмуи ҳамин натиҷаҳо навгонии таҳқиқотро ташкил медиҳад ва бо нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда мувофиқат дорад.

Асоснокӣ ва дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳо хулосаҳо ва тавсияҳо

Асоснокии натиҷаҳо бо он муайян мегардад, ки тавсия аз масъалаи воқеан таҳлилшуда бармеояд ё танҳо хусусияти умумӣ дорад. Дар кори мазкур пешниҳодҳои ташкили марказҳои масъулият ва такмили ҳисоботи дохилӣ ба норасоиҳои дар ҷадвалҳои саҳифаҳои 90, 98 ва 106 баррасишуда такя мекунанд. Ин робита ба мантиқи таҳқиқот устуворӣ мебахшад.

Пойгоҳи иттилоотии кор, тибқи саҳифаҳои 10 ва 11, маълумоти расмии оморӣ, ҳисоботи корхонаҳо ва мушоҳидаҳои муаллифро фаро мегирад. Барои муқоисаи низоми баҳисобгирӣ нишондиҳандаҳои мушаххаси ташкилӣ истифода шудаанд. Дар қисми моделсозӣ бошад, таркиби омилҳо ва формулаи ҳисоб дар саҳифаҳои 116 ва 120 пешниҳод гардидаанд. Аз ин ҷиҳат, хонанда метавонад мантиқи ташаккули индекс ва самти тағйирёбии онро пайгирӣ намояд.

Ҳисобҳои сенариявӣ арзёбии шартии натиҷаҳои эҳтимолии такмил мебошанд. Аз онҳо имконияти муқоисаи вариантҳо бармеояд, вале худи афзоиши индекс далели афзоиши ба ҳамон андозаи фоидаи воқеӣ намебошад. Риояи чунин ҳудуди тафсир барои истифодаи дурусти натиҷаҳо зарур аст. Эътимоднокии хулосаҳои ташхисӣ дар доираи корхонаҳои омӯхташуда ва асоснокии пешниҳодҳои ташкилӣ қобили қабул арзёбӣ мегардад.

Дар саҳифаи 15 маълумот оид ба истифодаи натиҷаҳо дар раванди таълим ва фаъолияти Сарраёсати кишоварзии вилояти Хатлон оварда шудааст. Ин маълумот мавҷудияти самтҳои истифодаи тавсияҳоро инъикос мекунад. Арзёбии миқдори самараи иқтисодӣ бошад, ба маълумоти ҷудогонаи татбиқ ниёз дорад. Чунин фарқгузорӣ арзиши методии таҳқиқотро нигоҳ дошта, имконияти истифодаи натиҷаҳоро дақиқ менамояд.

Аҳаммияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳо

Аҳаммияти илмии диссертатсия ба рушди равиши ташкили баҳисобгирии идоракунӣ дар истеҳсолоти дорои робитаҳои пай дар пай алоқаманд аст. Дар кор масъалаи ҷамъоварии маълумот бо интихоби объекти хароҷот, масъулияти идоракунӣ ва таҳлили натиҷа пайваст гардидааст. Ин натиҷаҳоро метавон дар таҳқиқоти минбаъда оид ба баҳисобгирии дохилӣ ва назорати хароҷот дар соҳаҳои дорои истеҳсолоти мавсимӣ истифода бурд.

Аз ҷиҳати амалӣ, пешниҳодҳо барои таҳияи сиёсати дохилии баҳисобгирии идоракунӣ ва танзими муносибати воҳидҳои корхона муфид мебошанд. Барои корхонаҳои таҳқиқшуда тавсия мешавад, ки аз маводи саҳифаи 146 ҳангоми интихоби самти аввалиндараҷаи такмил истифода намоянд. Роҳбарияти корхона метавонад дар асоси он доираи масъулияти

бахшҳо, даврияти ҳисобот ва тартиби баррасии инҳирофҳои харочотро муайян кунад.

Ҷанбаи иқтисодии натиҷаҳо дар имконияти дақиқтар арзёбӣ намудани арзиши аслии маҳсулот ва сарфи захираҳо ифода меёбад. Маълумоти мувофиқ барои интихоби ҳаҷми истеҳсол, тағйир додани таркиби маҳсулот ва назорати захираҳои анбӯрӣ замина фароҳам меорад. Ин самара хусусияти эҳтимолӣ дошта, андозаи он дар ҳар корхона аз сифати ҷорӣ намудани механизм вобаста мебошад.

Аҳаммияти иҷтимоӣ бо рушди малакаи касбии муҳосибон ва роҳбарони бахшҳо, равшан шудани вазифаҳо ва баланд гардидани масъулият барои истифодаи захираҳо алоқаманд аст. Маводи таҳқиқотро дар таълими фанҳои «Баҳисобгирии идоракунӣ» ва «Таҳлили фаъолияти хоҷагидорӣ», инчунин дар курсҳои бозомӯзии мутахассисони корхонаҳои агросаноатӣ истифода бурдан мумкин аст. Барои чунин истифода махсусан маводи саҳифаҳои 136, 162 ва 163 мувофиқ мебошад.

Саҳми шахсии довталаб ва интишори натиҷаҳои таҳқиқот

Саҳми шахсии довталаб аз интихоби самти таҳқиқот, ҷамъбасти равишҳои назариявӣ, коркарди маълумоти муқоисавии корхонаҳо ва таҳияи пешниҳодҳои методӣ иборат мебошад. Ҷадвалҳои ташхисии боби дуюм ва тарҳҳои боби сеюм натиҷаи кори таҳлилию ҷамъбастии муаллифро инъикос мекунанд. Дар матн маводи аз адабиёт гирифташуда бо истинодҳо пешниҳод гардида, расму ҷадвалҳои таҳияшуда ҳамчун маводи муаллифӣ муаррифӣ шудаанд. Муайян намудани ҳиссаи дақиқ дар мақолаҳои муштарак ба муқоисаи матни худи мақолаҳо ниёз дорад.

Дар саҳифаи 15 муаллиф 12 мақола, аз ҷумла 5 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсияшудаи КОА ҶТ ва ҳаҷми умумии зиёда аз 5,6 ҷузъи чопиро зикр мекунад. Феҳристи интишорот дар саҳифаҳои 196 то 198 оварда шудааст. Панҷ маводи гурӯҳи якум масъалаҳои рушди комплекси агросаноатӣ, истифодаи захираҳо, ташкили баҳисобгирии идоракунӣ ва ҷанбаҳои баҳисобгирии соҳавиро фаро мегиранд. Мавзуи мақолаи [3-М] ба масъалаи марказии диссертатсия робитаи бевосита дорад.

Дар феҳрист инчунин мавод оид ба рақамикунонӣ ва такмили ҳисоботи идоракунӣ, сиёсати баҳисобгирӣ ва арзиши аслии маҳсулот ҷой гирифтааст. Ҳамзамон, дар саҳифаи 197 маводи [7-М] ва [9-М] бо номи яксон, ҳамон конференсия ва саҳифаҳои 148 то 152 такрор шудаанд. Аз ин рӯ, рақами умумии 12 сабтро то дақиқ кардани ин ҳолат ҳамчун 12 интишороти мустақил қабул кардан мувофиқ нест. Такрори мазкур бояд дар феҳрист ва маълумоти ҷамъбастии интишорот ислоҳ ё тавзеҳ дода шавад.

Аз рӯйи номгӯйи пешниҳодшуда, масъалаҳои асосии таҳқиқот дар интишорот инъикос ёфтаанд. Арзёбии пурраи дараҷаи фарогирии ҳар натиҷаи нав ва саҳми муаллиф дар корҳои муштарак бо омӯзиши нусхаҳои

нашршуда анҷом дода мешавад. Ин ҳолат аз арзёбии мазмуни худи диссертатсия ҷудо мебошад.

Мутобиқати автореферат ва сифати барасмиятдарории диссертатсия

Автореферат мақсад, вазифаҳо, навгонии илмӣ ва натиҷаҳои асосии диссертатсияро муаррифӣ менамояд. Муқоисаи он бо матни кор мутобиқати самтҳои асосии таҳқиқотро тасдиқ мекунад. Мӯҳтавои баҳодиҳии низоми мавҷуда, моделсозӣ, марказҳои масъулият ва рақамикунонӣ дар ҳар ду матн нигоҳ дошта шудааст. Барои фаҳмиши натиҷаҳои муаллиф автореферат маълумоти зарурии ҷамъбастиро пешниҳод менамояд.

Аз ҷиҳати сохтор, диссертатсия дорои қисмҳои асосии кори тахассусии илмӣ мебошад. Ҷадвалҳо, расмҳо ва формулаҳо барои шарҳи таҳлил ва пешниҳодҳо истифода шудаанд; рӯйхати адабиёт дар саҳифаҳои 171 то 195 ҷойгир аст. Натиҷаҳои ҳар боб ҷамъбаст гардида, хулосаи умумӣ ва тавсияҳои истифодаи амалӣ ҷудо пешниҳод шудаанд. Тартиби ҷойгиршавии мавод ба пайдарпайии вазифаҳои таҳқиқот мувофиқ мебошад.

Дар баробари ин, сифати сохторӣ маънои аз байн рафтани ҳамаи нуксонҳои таҳририро надорад. Феҳристи интишорот ва баъзе навиштаҳои библиографӣ ба дақиқсозӣ ниёз доранд. Баҳодиҳии сатҳи асолати матн аз рӯйи санҷиши барномавӣ ва тасдиқи реквизитҳои санадҳои татбиқ вазифаҳои ҷудогонаи расмиёти аттестатсионӣ мебошанд; аз омӯзиши мазмуни матн барои онҳо рақам ё хулосаи мустақил баровардан мумкин нест. Аз рӯйи маводи пешниҳодшуда, тарҳи умумии барасмиятдарорӣ барои баррасии илмӣ қобили қабул аст.

Масъалаҳои баҳсталаб ва эродҳои муқаррризи расмӣ

Дар арзёбии кори мазкур, дар баробари натиҷаҳои мусбат, ба чанд масъала таваҷҷуҳ намудан зарур аст. Эродҳои зерин ба мазмуни баҳисобгирӣ ва имконияти корбурди пешниҳодҳо дахл доранд.

1. Дар саҳифаи 32 зарурати ҷудо намудани хароҷоти ҳосили ҷорӣ ва ҳосили солҳои оянда дуруст баррасӣ шудааст. Аммо робитаи ин масъала бо буҷетгузории мавсимии дар саҳифаҳои 135 ва 146 тавсияшуда метавонист муфассалтар гардад. Намунаи буҷети тағйирёбанда аз рӯйи давраи кишт, парвариш ва ҷамъоварии ҳосил имкон медод, ки инҳирофи аз тағйирёбии ҳаҷми истеҳсол пайдошуда аз сарфи зиёдатии воқеӣ ҷудо карда шавад.

2. Дар ҷадвали 2.2.3, саҳифаи 98, заминаҳои анъанавии тақсимоти хароҷоти ғайримустақим муқоиса гардида, дар саҳифаи 99 маҳдудияти онҳо баён шудааст. Дар идомаи таҳқиқот пешниҳоди усули ABC мавҷуд аст, вале муқоисаи ҳисобии арзиши аслии як ё ду маҳсулоти корхонаи мушаххас бо усули амалкунанда ва усули пешниҳодшаванда ҷанбаи баҳисобгирии тавсияро қавитар менамуд. Чунин мисол аҳаммияти интихоби омили тақсимоти хароҷотро барои қарори идоракунӣ равшан мекард.

3. Дар ҷадвали 3.2.2, саҳифаи 136, арзиши аслӣ ва инҳироф аз буҷет ҳамчун нишондиҳандаҳои маркази хароҷот пешниҳод шудаанд. Барои шароити кишоварзӣ тартиби ҷудо намудани инҳирофҳои таҳти назорати роҳбари марказ аз таъсири обу ҳаво, тағйирёбии нархи захираҳо ва дигар омилҳои берун аз ваколати ӯ ба тавзеҳи бештар ниёз дорад. Бе чунин ҷудокунии таҳлилӣ арзёбии натиҷаи марказ метавонад бо арзёбии фаъолияти роҳбари он омехта гардад.

4. Дар модели занҷираи арзиш, саҳифаҳои 140 ва 141, ҳаракати хароҷот аз таъминот то фурӯш фаро гирифта шудааст. Ҳамзамон, тартиби арзёбии таҳвили дохилӣ ва пешгирии ҳисобкунии такрории гардиши байни воҳидҳо метавонист мушаххастар ифода шавад. Ин масъала махсусан ҳангоми фаъолияти марказҳои даромад ва фоида муҳим аст. Интихоби заминаи нархгузории дохилӣ ба арзёбии саҳми марказҳо дар натиҷаи ниҳоии корхона таъсир мерасонад.

5. Дар саҳифаи 123 фарқи вазифаҳои ҳисоботи молиявӣ ва баҳисобгирии идоракунӣ ба таври муносиб шарҳ дода шудааст. Барои идомаи амалии ин мавқеъ намунаи мувофиқакунии натиҷаи молиявӣ бо натиҷаи ҳисоботи дохилӣ муфид мебуд. Аз ҷумла, фарқиятҳои вобаста ба усули арзёбии захираҳо, хароҷоти шартӣ ва тақсимоти хароҷоти умумӣ метавонанд боиси гуногун шудани натиҷаҳо гарданд. Шарҳи тартиби чунин мувофиқакунӣ ҳамгироии иттилоотиро пурратар менамуд.

6. Дар саҳифаи 197 сабтҳои [7-М] ва [9-М] аз рӯйи унвон, номи конференсия, соли нашр ва саҳифаҳо яксон мебошанд. Зарур аст, ки довталаб такрор будан ё мустақил будани ин маводро дақиқ намуда, шумораи интишороти мустақил ва ҳаҷми умумии онҳоро дар диссертатсия ва автореферат мувофиқ гардонад. Ин эрод ба дурустии маълумоти ҷамъбастии интишорот дахл дорад.

Масъалаҳои зикршуда асосан ба амиқтар гардидани шарҳи методӣ ва дақиқии маълумоти пешниҳодшуда равона шудаанд. Онҳо натиҷаҳои асосии илмиро рад намекунанд, вале посухи мушаххаси довталаб ба онҳо барои арзёбии имконияти истифодаи амалии пешниҳодҳо аҳаммият дорад.

Хулосаи ҷамъбастӣ оид ба диссертатсия

Дар диссертатсияи Маҳмадуллои Раҳмони Маҳмадалӣ масъалаи такмили баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои комплекси агросаноатӣ ба таври пай дар пай таҳқиқ шудааст. Таҳлили амалияи корхонаҳо барои пешниҳоди механизми марказҳои масъулият ва ташкили ҷараёни ягонаи иттилоотӣ замина фароҳам овардааст. Натиҷаҳои кор дорои аҳаммияти назариявию методӣ буда, тавсияҳои он метавонанд дар танзими баҳисобгирии дохилӣ, назорати хароҷот ва такмили ҳисоботи идоракунӣ истифода шаванд.

Кор аз рӯйи мавзуъ ва муҳтавои асосӣ ба ихтисоси пешниҳодшуда мувофиқат менамояд. Муқаррароти илмӣ бо вазифаҳои таҳқиқот робита дошта, автореферат самтҳо ва натиҷаҳои асосии диссертатсияро инъикос мекунад. Эродҳои пешниҳодгардида баҳои мусбати умумиро тағйир намедиҳанд. Ба назари ман, таҳқиқот дорои хусусияти кори илмии анҷомёфтаи тахассусӣ мебошад.

Ҳамин тариқ, диссертатсияи Маҳмадуллои Раҳмони Маҳмадалӣ дар мавзуи «Мукаммалгардонии низоми баҳисобгирии идоракунӣ дар корхонаҳои комплекси агросаноатӣ дар шароити ташаккули экосистемаи аграрӣ (дар мисоли корхонаҳои вилояти Хатлон)» аз рӯйи мазмун, навгонии натиҷаҳо ва аҳаммияти илмию амалӣ ба талаботи илмии Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 августи соли 2026, №591 тасдиқ шудааст, мувофиқ арзёбӣ гардида, муаллифи он сазовори дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D050800 - Баҳисобгирӣ ва аудит (6D050801 - Баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудит) дониста мешавад.

Муқарризи расмӣ
доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент,
мудири кафедраи менеҷменти Академияи
идоракунии давлатии назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон **Қодирова Гулмо Толибовна**

Имзои доктори илмҳои иқтисодӣ, дотсент
Қодирова Г.Т.-ро тасдиқ мскунам:
Сардори Раёсати кадрҳо, коргузорӣ ва корҳои
махсуси АИДНПҶТ Насурдинзода А.Н.

Суроға: 734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон
ш. Душанбе, кӯч. Саид Носир, 33. АИДНПҶТ
Тел: (+992) 881-11-77-41, E-mail: gulmokodirova68@mail.ru